

„Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtvá köszöntlek” – Mohács emlékezete

A PPKE BTK „Felekezet és identitás fogalmai és kérdései a kollektív szimbólumok tükrében az oszmán-keresztény határregióban a 15–19. században” kutatócsoportjának konferenciája

Időpont: 2026. március 19. csütörtök 9:00 – 16:30

Helyszín: PPKE BTK Sophianum (1088 Bp. Mikszáth Kálmán tér 1.) Sík Sándor terem

Megnyitó

9:00 – 9:10 Köszöntő

I. A kortársak emlékezete

Szekcióvezető: Szuromi Kristóf

9:10 – 9:30 Óze Sándor (PPKE BTK): Irányított történelem: Mohács-toposzk és viták.
Bevezető gondolatok

9:30 – 9:50 Hidas Zoltán (PPKE BTK): Nekünk Mohács. Egy emlékezeti sorsalakzatról

9:50 – 10:10 Bárány Attila (DE BTK – HUN-REN-DE): „Sem nem lehetséges, sem nem áll hatalmunkban ellenállni [...] a töröknek.” Magyarország és a Nyugat
Mohács előestéjén

10:10 – 10:30 Négyesi Lajos (NKE HHK): A török haditerv megvalósulása a mohácsi csatában

10:30 – 10:50 Kasza Péter (SZTE BTK– MNMKK OSZK): Brodarics István, avagy egy vita kezdete

10:50 – 11:20 vita és kávészünet

II. A „következő nemzedékek” Mohács-képe, 16–19. század

Szekcióvezető: Őze Sándor

11:20 – 11:40 Szebelédi Zsolt (MNMKK OSZK): Megállások és újraindulások: egy 16. századi emlékirat kutatástörténete egy új szövegkiadás küszöbén

11:40 – 12:00 Tóth Gergely (ELTE HTK TTI): Mohács-toposzok. (Tév)képzetek, teóriák, (félre)értelmezések a mohácsi csatáról a 16–17. századi magyarországi történetírásban

12:00 – 12:20 Kovács Eszter (PPKE BTK – MNMKK OSZK): A mohácsi csata értelmezése a cseh barokk historiográfiában

12:20 – 12:40 Bojtos Anita: A pálos rend Mohács-képe

12:40 – 13:00 Szörényi László: Mindszenti Antal Propugnaculum című művének történetfilozófiai és egyháztörténeti háttéréről

13:00 – 13:20 Tóth Tamás (PPKE HTK): Emlékezés vagy túlhaladás? A mohácsi csata a 18. században

13:20 – 13:30 vita

Ebédszünet (13:30 – 14:40)

III. Kritika, politika: Mohács hatása a 20. századig

Szekcióvezető: Hidas Zoltán

14:40 – 15:00 Szelke László (PPKE BTK): Felelőtlen és haszontalan illúziókergetők a kismagyar úton. Szapolyai János, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos alakja Szekfű Gyula munkáiban

15:00 – 15:20 Farkas Gábor Farkas (MNMKK OSZK): Csele patak csele. Egy összeesküvés-elmélet genezise és evolúciója (1526–2026)

15:20 – 15:40 Kálnoki-Gyöngyössy Márton (NKE NITK): Új pénztörténeti historiográfia születik? Eltérő történeti értelmezések a moneta nova pénzforgalmi értéke, elterjedése és tényleges használata kapcsán

15:40 – 16:00 Szuromi Kristóf (PPKE BTK – HM HIM): Király, mártír, országvesztő: II. Lajos ábrázolása a 16–19. századi külföldi nyomtatott irodalomban

16:00 – 16:20 Illik Péter (PPKE BTK – MKI): A Mohács-recepció és a hazai történelem tankönyvek

REZÜMÉK

Prof. Dr. **Bárány Attila** egyetemi tanár
(DE BTK Történelmi Intézet – HUN-REN-DE „Középkori Magyarország és Közép-
Európa Hadtörténete” kutatócsoport)

„Sem nem lehetséges, sem nem áll hatalmunkban ellenállni [...] a töröknek.” Magyarország és a Nyugat Mohács előestéjén

A fenti sorokat Habsburg Ferdinánd írta V. Károlynak 1523. máj. 12-én. Hozzátette, a töröknek akkora hatalma van, hogy azzal szemben a „birodalom segítsége és támogatása” „semmit sem ér.” Ezek szerint már 1523-ban tisztában voltak vele, hogy nem tudnak, és nem fognak segíteni Magyarországnak. Ez a rideg valóság? Valóban ennyire érzéketlen lett volna a Nyugat? A Katolikus király ennyire távolinak érezte a török fenyegetést? Mit gondoltak mások a keresztény fejedelmek közül? Az előadás azt vizsgálja, hogy a nyugatiak valóban elhanyagolták-e a török kérdést. Valóban veszni hagyták-e Magyarországot és feláldozták saját jól felfogott érdekeik oltárán? Igaz-e, hogy I. Ferenc francia király is csak a saját pecsenyéjét sütögette és már 1526 előtt megegyezett az oszmánokkal, miközben az ellenkezőjét ígérte a kiszabadításán ügyködő Brodarics Istvánnak? Valóban nem nyújtott senki jelentékeny, kézzelfogható segítséget? Vagy csak azért nem adtak pénzt, mert attól tartottak, azt úgyis csak egy „lyukas zsákba” öntik, és nem bíztak a magyarokban? Eleve lemondtak volna-e Európa irányítói arról, hogy a magyarok valóban fel tudják használni a segélyeket a török elleni küzdelem valós céljaira?

Aki adott segítséget, miért csak későn? Miért indított útnak meglehetősen későn egy segélyt Wolsey bíboros 1526 nyarán? Végül is a pápa és a portugál király – soha meg nem érkező – pénze mellett ő volt az egyetlen, aki egyáltalán támogatást adott Magyarországnak.

Azzal is foglalkozunk, hogy a magyar diplomácia csakugyan megrekedt-e azon a szinten, hogy szinte semmi másra nem futotta erejéből, csak segélyeket kért? Semmi egyebet nem tudott tenni, mint hogy pénzt és pénzt kérjen? V. Károlynak van igaza, hogy „a magyarok siralmai még a „sziklákat is meg tudták volna mozgatni”.

Dr. Bojtos Anita
(PPKE BTK – MNMKK Semmelweis Orvostörténeti Múzeum)

A pálos rend Mohács-képe

Az egyetlen középkori magyar alapítású, pápai jóváhagyású és máig működő férfi szerzetesrend már a mohácsi csata utáni napokban közvetlenül megtapasztalhatta az oszmán győzelem nyomában járó pusztítást. 1526. augusztus vége és szeptember eleje ezért a rend magyarországi történetét tekintve épp olyan sorsfordító jelentőségű volt, mint ahogyan azt történetírásunk az államra nézve számon tartja. Az előadásban azt járjuk körül, hogy miként őrizte meg a csata – és következményeinek – emlékét a kortárs, majd a barokk kori pálos emlékezet.

Prof. Dr. Hidas Zoltán
(PPKE BTK Szociológiai Intézet)

„Nekünk Mohács...” Egy emlékezeti sorsalakzatról

Az előadás Mohácsot mint emlékezeti alakzatot (Assmann) vagy emlékezethelyet (Nora) tárgyalja. Az ötszáz évvel ezelőtti esemény a nemzetalakulásban meghatározó tényezőként apokaliptikus dimenzióba emelkedett, amelynek jelentősége bibliai előképekhez mérhető. A cél e folyamat meghatározó tényezőinek a kultúraelméleti értelmezése.

Dr. habil. Illik Péter
(PPKE BTK – MKI Történeti Kutatóközpont tudományos munkatárs)

A Mohács-recepció és a hazai történelem tankönyvek

Az előadás a Mohácsról való gondolkodás fő elméleti gyűjtőpontjait mutatja be (másodlagos tapasztalat, fordulópont vagy folyamat, determinizmus, úri banditizmus, szimbólumérték, önsorsrontás), majd leszűkíti a Mohács-recepciót a hazai tankönyvek világára, és azt mutatja be, hogy a hazai tankönyvek mit jelenítenek meg a mohácsi csatáról.

Dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton
(NKE NITK Nemzeti Pénzverésünk Fénykora Kutatóműhely)

Új pénztörténeti historiográfia születik? Eltérő történeti értelmezések a moneta nova pénzforgalmi értéke, elterjedése és tényleges használata kapcsán

II. Lajos (1516–1526) pénzreformja több mint egy évtizede került újra a Jagelló-korszakot vizsgáló kutatók érdeklődésének középpontjába. A reformot pusztán az írott (ügynyiteli) források alapján vizsgálók és a tárgyi anyagot alapnak tekintő leíró éremtan, valamint a gazdaságtörténeti megalapozottságú pénztörténet – különböző historiográfiai megközelítésekre épülő – értelmezése erőteljesen eltér. A sikeres pénzügyigazgatás és a sikertelen pénzreform történeti emlékezet által megőrzött narratívái újabb és újabb szakcikkek és monográfiák hasábjain ütköznek az időközben hitvita jelleget öltött tudományos diskurzusban. Elegendő-e az ügynyiteli források (felül)vizsgálata vagy megengedett elbeszélő forrásokat is használni? Vizsgálhatjuk-e a numizmatikai forrásokat, azaz a tárgyi anyagot egy pénztörténeti jelenség megértéséhez, és mire alapozhatja a numizmata az álláspontját? Előadásomban a feltett kérdéseket szeretném megválaszolni és a moneta nova problémakörét numizmatikai szempontból összefoglalni.

Prof. Dr. Kasza Péter
(SZTE Klasszika-Filológiai és Neolatin Tanszék /
OSZK-SZTE Kulcsár Péter Historiográfiai Kutatócsoport)

Brodarics István, avagy egy vita kezdete

Közismert, hogy az 500 éve lezajlott mohácsi csata előzményeinek és lefolyásának egyik legfontosabb koronatanúja az ütközetben személyesen is részt vevő, azt túlélő és arról néhány éven belül egy beszámolót lejegyző Brodarics István.

Újabban kiterjedt kutatások folynak a csatatér helyének pontosabb meghatározásához, levéltári kutatások a csata minél több résztvevőjének azonosításához, és Brodarics műve, a *Historia verissima* mind a topográfia, mind a résztvevők listájának összeállításakor megkerülhetetlen kiindulópont.

Csak hogy Brodarics korántsem volt pártatlan lejegyzője az eseményeknek, ezért műve nem csupán a mohácsi csata egyik legfontosabb forrása, de egyben a csata után szinte „másnap” meginduló (és máig sem csituló) Mohács-vita egyik első darabja is.

Az előadás azt vizsgálja, milyen okok késztették Brodaricsot a szöveg megírására, melyek voltak annak kitapintható mögöttes céljai és milyen pozíciót foglal el a szöveg egy új típusú, Mohács után kezdődő historiográfiai paradigmában.

Habil. Dr. Kovács Eszter
(PPKE BTK, MNMKK Országos Széchényi Könyvtár)

A mohácsi csata értelmezése a cseh barokk historiográfiában

A fehérhegyi csata után kiadott Megújított Tartományi Rendtartás, amely megtiltotta a protestáns vallásgyakorlat minden formáját Cseh- és Morvaországban a katolikus történetírókat komoly kihívások elé állította. Védeniük kellett saját hazájukat, bizonyítva, hogy a cseh nép nem eretnek és lázadó, ahogy az udvarhű historiográfusok állítják, hanem a legnehezebb időkben is sokan hűek maradtak a katolikus hithez, a megkoronázott királyhoz és jó viszonyra törekedtek Béccsel. Az oszmán hódítás, és a tragikus mohácsi csata értelmezése is erre a sémára épül. A cseh nép hősie helytállását emeli ki a kereszténység védelmében, és visszatérő gondolat, hogy ha a király jobban bízott volna a cseh támogatóiban, elkerülhető lett volna a tragédia. Bohuslav Balbín az eseményeket Václav Hájek z Libočan krónikája alapján mutatta be, meglehetősen tömören, míg Jan Tomáš Pešina két művében is leírta a csatát, *Ucalegon Germaniae...* című művében egy rövidebb, a *Mars Moravicus*ban hosszabb változatban. A két történetíró következtetése eltér, míg Balbín annak a véleményének adott hangot, hogy a csehek már eddig is túl sok áldozatot hoztak Magyarorszáért, Pešina arra buzdít, hogy a csehek kövessék őseik példáját, és minden erejükkel támogassák az oszmánok elleni harcokat, saját hazájuk védelmében.

Dr. Négyesi Lajos
(NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)

A török haditerv megvalósulása a mohácsi csatában

Előadásomban a török források alapján igyekszem rekonstruálni a török haditervet és annak megvalósulását az 1526. augusztus 29-én megvívott mohácsi csatában. Felhívom a figyelmet azok ellentmondásaira és a csatarekonstrukciókra gyakorolt hatásukra.

Prof. Dr. Öze Sándor
(PPKE BTK Történeti Intézet)

Irányított történelem – Mohács-toposzok és viták

A Mohácsi-vész toposza meghatározó volt a magyar irodalomban évszázadokon keresztül, a 19–20. századi literatúránknak pedig jellegzetes közhelye lett. A határvidéken tehát a normál idő felfoszlik, ahogy a tér is a háborús logisztika, a természetes és mesterséges védrendszerek szerint strukturálódik, az idő is a tárgyasult térbeli alakzatok kulturális emlékezeti pontjaihoz igazodik. Olyan történeti elméleteket, konstrukciókat vizsgálok, amelyek sokszor más előjellel is, de visszatérő motívumok. A különböző korok politikai gondolkodása, ideológiai beállítottsága szerint formálódott az elmélet. Sok esetben csak a szaktörténeti vita befolyásolhatóságát, valóságtartalmát vizsgáltam, valamint a politikai manipuláció lehetőségét, és az 1956 utáni megfélemlített társadalom megsarolt humánértelmiségének helyzetét elemeztem.

Dr. Szebelédi Zsolt
(MNMKK Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára)

Megállások és újraindulások: egy 16. századi emlékirat kutatástörténete egy új szövegkiadás küszöbén

Gévay Antal 1840-ben a bécsi Hofbibliothekben fedezte fel Szerémi György káplán latin nyelvű emlékiratát (*Epistola de perdicione regni Hungarorum*), amelyből csupán két rövidebb, ám annál meglepőbb részletet közölt: II. Lajos király mohács utáni, állítólagos meggyilkolásának történetét. Ez az elbeszélés élesen szemben állt a korábban ismert források tanúságával, és később Szerémi művének egyik legtöbbet idézett és legtöbbet vitatott elemévé vált. A teljes szöveg közreadására csak 1857-ben került sor, amikor Wenzel Gusztáv a *Monumenta Hungariae Historica* első kötetében publikálta az emlékiratot. Ettől kezdve megindulhatott Szerémi művének feldolgozása és historiográfiai értelmezése, amelyet kezdetben élénk érdeklődés, majd hosszabb megszakítások és újraindulások jellemeztek. Előadásomban röviden áttekintem Szerémi György emlékiratának kutatástörténetét, majd bemutatom a készülő új kritikai szövegkiadás jelenlegi állását, végül felvázolom azokat a további kutatási lehetőségeket, amelyek e kiadásra alapozva a Szerémi-kutatás előtt megnyílhatnak.

Dr. Szelke László
(PPKE BTK)

Felelőtlen és haszontalan illúziókergetők a kismagyar úton. Szapolyai János, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos alakja Szekfű Gyula munkáiban

Szekfű Gyula a 20. századi magyar történetírás egyik legtöbbet alkotó és legtöbb vitát kiváltó alakja volt. Méltatói a romantikus nacionalista és liberális történelemszemlélet legnagyobb hatású és kíméletlen kritikusa tisztezték benne, míg bírálói megalkuvó, álláspontját és véleményét az aktuális elvárásokhoz igazító, a mindenkori hatalomhoz igazodó, és a mindenkori hatalmat igazoló személyiséget láttak benne. A Trianont Mohácstól és Mohácsból magyarázó, a Habsburg hatalommal javarészt mindig megértő, a Habsburg-ellenes mozgalmakkal, felkelésekkel és fegyveres harcokkal többnyire mindig kritikus Szekfű Szapolyai Jánosról, Bethlen Gáborról, II. Rákóczi Ferencről és Kossuth Lajosról megrajzolt, és a leegyszerűsítő és megosztó szekfűi kismagyar-nagymagyar koncepciónak megfelelően túlrajzolt képeit konkrét idézetekre támaszkodva mutatjuk be előadásunkban.

Dr. Szörényi László prof. em.
(ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet)

Mindszenti Antal Propugnaculum című művének történetfilozófiai és egyháztörténeti háttéréről

A jezsuita Mindszenti Antal, nagyszombati professzor Mohács-képével már több dolgozatban foglalkozott több kolléga és magam is. Előadásomban először azt próbálom bemutatni, hogyan látta Mindszenti a középkori magyar állam összeomlását, és hogyan állította párhuzamba az ókori birodalmak, például a görög, a perzsa vagy a római birodalom szétesésével ezt a Mohács után bekövetkezett katasztrófát. Ehhez Mindszenti természetesen bőséges görög és latin történetírói forrásokat használt. Ezután pedig azt mutatnám be, hogy a szerző hogyan rokonította a magyar összeomlást a bizánci birodalom bukásával, főleg a várnai csata és a mohácsi vész közötti időszakban. Végül pedig azt szeretném ismertetni, hogyan találja meg a Mohács utáni magyar sors legtalálhatóbb nemzetközi megítélését az igen nagyra becsült Erasmus és a tragikus tévedésben leledző Luther véleményének összevetésével.

Dr. Szuromi Kristóf
(PPKE BTK, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum)

Király, mártír, országvesztő: II. Lajos ábrázolása a 16–19. századi külföldi nyomtatott irodalomban

II. Lajos magyarországi emlékezete változatos képet mutat. A török elleni harcban életét vesztett mártírtól a befolyásolható, gyenge királyon át a Magyar Királyság romlását és vereségét előidéző Jagellók utolsó fejezetéig többféle narratíva is született, személyének értékelése pedig a történész szakmán belül is többször vita tárgyát képezte, a Lajos-kép pedig a király 1526-os halálától kezdve mind a mai napig változásokon megy keresztül kulturális emlékezetünkben. Jelen előadás azt szeretné bemutatni, mennyiben hasonlítanak, illetve térnek el Lajos magyarországi megítéléséhez képest a külföldi (elsősorban német és németalföldi) nyomtatott irodalomban fellelhető írott és vizuális ábrázolások. Továbbá arra is kitérne, hogy tapasztalható-e változás (pozitív, vagy negatív irányba) Lajos megítélését illetően a 19. század első feléig.

Dr. Tóth Gergely
(ELTE HTK TTI)

Mohács-toposzok. (Tév)képzetek, teóriák, (félre)értelmezések a mohácsi csatáról a 16–17. századi magyarországi történetírásban

Szándékosan késett-e Szapolyai? A Jagellók kövezték-e ki Mohácshoz az utat? Vagy talán mindenért Tomori – és más főpapok – a hibásak? És vajon a csata következménye-e a reformáció térnyerése Magyarországon? Olyan felvetések, illetve „megfejtések” ezek, amelyek a kora újkori magyarországi történetírók műveiben jelentek meg, s aztán jó időre meghatározták a recepció irányait. Amellett, hogy az efféle megkövesedett elméleteket szembe kell állítani a tényekkel, érdemes megvizsgálni a fogantatásukat is – ki, miért, milyen szándékkal, vagy éppen minek a hatására vetette papírra őket. Előadásomban témák szerint kívánok végigtekinteni a korabeli történetírók Mohács-narratíváinak hosszú során, Brodarics Istvántól egészen Nadányi Jánosig, vagy akár tovább is, olykor ki is lépve a historiográfiai keretek közül, mivel a csatáról alkotott recepciót nemcsak históriák alakították. Abban bízom, hogy egy ilyen típusú vizsgálat révén közelebb kerülhetünk annak megértéséhez, miként keletkeztek, illetve erősödtek meg Mohács-toposzaink, amelyek közül némelyik még ma is igen népszerű.

Dr. Tóth Tamás egyetemi docens
(PPKE BTK és egyetemi magántanár PPKE HTK)

Emlékezés vagy túlhaladás? A mohácsi csata a 18. században

A 18. századra a történelmi Magyarország lényegében felszabadult az oszmán uralom alól, így a frissen felszabadult területeken is lehetővé vált az újrakezdés, a megújulás. Ahogyan a 16. századra úgy tekinthetünk, mint arra az időszakra, amikor véget ért a középkori, önálló Magyar Királyság, úgy a két évszázaddal később történtek afféle pozitív ellenpólusként az építkezés jegyében telnek. Jelen kutatás arra tesz kísérletet, hogy megvizsgálja, hogy ebben a sajátos megújulási időszakban hogyan tekintettek vissza a Mohácsi csatára és az azt körülölelő évtizedekre. Ebben nem csupán korabeli dokumentumok vizsgálata, de több korabeli történelmi átfogó munka látószögének elemzése is támpontot ad.